

Michal Ajvaz

Kosmos jako
sebeutváření

Pavel Mervart 2017

Obsah

Úvod	19

První díl: Sebestrukturace

První oddíl: Jsoucnost, jednotlicí rozvrh a syntax	23
I. Položení otázky	25
1. <i>Sněhová vločka I</i>	25
2. <i>Pohled a popis</i>	26
II. Vystání jsoucnosti a jednotlicí rozvrh	29
1. <i>Rozpoznání jsoucnosti</i>	29
2. <i>Jsoucnost a nic</i>	31
3. <i>Proud a ontopoietický rozvrh</i>	34
4. <i>Syntax jako strukturace; sebetranscendentní povaha jednotlicího rozvrhu</i>	36
5. <i>Jsoucnost nepřechází strukturaci</i>	37
6. <i>Vrstevnatost a celistvost syntaxe</i>	39

Druhý oddíl: Transcendentální a ontologická strukturace	41

I. Dva typy strukturace	43
1. <i>Přehled</i>	43
2. <i>Řád zjevování a řád zjevujícího se; význam a smysl</i>	44
3. <i>Dynamismus transcendentální strukturace</i>	45
4. <i>Aktuálně-potenciální vlna</i>	47
5. <i>Spolupřítomnost kosmu</i>	50
6. <i>Naplnění transcendentální strukturace jako zdroj smyslu</i>	51
7. <i>Fungování syntaxe a její zdroj</i>	52
8. <i>Kantovo statické pojetí transcendentality</i>	54

9. Transcendentální syntax a jediné bytí	55
10. Fungování syntaxe je jejím utvářením; integrační cyklus	56
11. Geneze transcendentality	57
12. Vztahy fází ve vývoji transcendentální strukturace; vztah transcendentální a ontologické strukturace	59
13. Vývoj transcendentality jako její radikalizace i překonání	61
14. Vědomí a jeho struktura, nebo struktura a její vědomí?	63
15. Transcendentalita jako součást vztahové sítě a jako „poslední setkání“	64
II. Sourodost transcendentálního a ontologického řádu	66
1. Sourodost transcendentální a ontologické strukturace je založena v genezi transcendentální strukturace	66
2. Analogie mezi transcendentální strukturací a strukturací jsoucna	67
3. Relačnost bytí	70
4. Vědomí a síť vzájemných interpretací	71
III. Transcendentální strukturace a vyvstání jsoucna	73
1. Přehled; pojem síly	73
2. Vyvstání jsoucna z interpretace I: Skála a příboj	74
3. Síla a syntax	75
4. Vyvstání jsoucna z interpretace II: Smrk v zimním lese	76
5. Síla, interpretace a smysl	78
 Třetí oddíl: Pojem sebestrukturace	 81
I. Přehled a položení nové otázky	83
II. Strukturace je sebestrukturací	84
1. Strukturace nemá vnější látku	84
2. Strukturace nemá vnější agens	85
(a) Vznik a povaha center integrace	85
(b) Kauzalita a finalita jsou výrazem pohybu sebestrukturace	87
3. Sebestrukturace jako kosmos; kosmos jako sebestrukturace	88
III. Sebestrukturace jako totalizace a diferenciací proudů	90
1. „Dobrý provoz“ sebestrukturace	90
2. Koordinace a subsumpce	91
IV. Integrace	94
1. Integrační jednotky; vzájemná integrace	94
2. Integrační jednotka, čas a prostor	96

3. Virtuální podloží syntaxe; možnost možnosti; sebetranscendence síly	97
4. Integrace jako drama různých složek síly; tendence k maximální determinaci	98
V. Sebestrukturace jako spleť proudů	100
1. Integrační jednotka, jsoucno a oblast „výšky schodu“	100
2. Jednotící rozvrh jako zrcadlení celku sebestrukturace	101
3. Poslední horizont	103
(a) Plná prázdnota jako nejzazší látka a forma	103
(b) Plná prázdnota z transcendentálního a ontologického hlediska	104
VI. Relace jako interpretace	106
1. Interpretace jako ukazování se v Jiném	106
2. Proud, interpretace a jsoucno	107
VII. Fáze proudu	109
1. Jednotící rozvrh jako rozvrh dění v čase	109
2. Vnitřní transcendence; průběhový rozvrh	110
3. Rozvrh jako sled fází	110
(a) Jednotící rozvrh jako rozvrh průběhu svých proměn	110
(b) Počáteční fáze proudu	112
(c) Střední fáze	113
(d) Koncová fáze	114
VIII. Strukturace a destrukture	116
1. Ambivalence pojmu „jednotící rozvrh“	116
2. Ambivalence strukturace a destrukture; měděnka na chrámové kupoli	117
IX. Syntagma a paradigma	120
1. Přehled; sebestrukturace jako spleť různých strukturačních linií; bytostná vrstevnatost sebestrukturace	120
2. Syntagmatické a paradigmatické vztahy	122
3. Paradigmatický vztah	124
4. Syntagmatický vztah	126
X. Sebestrukturace jako reflexe	128
1. Reflexe jako přehyb	128
(a) Lineární pohyby a přehyby	128
(b) Provázanost dění	129
2. Reflexe jako výraz	131

3. Reflexe jako zrcadlení	133
4. Reflexe jako centrace	134
XI. Vrstvy proudu	135
1. Otázka jemnosti rastru; rozhovor vrstev	135
2. Vnitřní strukturace proudu; vrstva a oblast	137
XII. Nasměrovanost sebestrukturace	139
1. Nasměrovanost jednotčího rozvrhu a pre-axiologický ráz dynamismu sebestrukturace; imanentní transcendence	139
2. Nelineárnost sebestrukturace; růst počtu rovin jako projev nasměrovanosti sebestrukturace	141
3. Opět jedno shrnutí	144
(a) Spolupřítomnost sebestrukturace jako celku	144
(b) Vyvstání skutečnosti	145
XIII. Sebestrukturace, jsoucno a logika	147
1. Ontopoietický rozvrh a logika; vztahy mezi rovinami a vztahy v rámci jedné roviny explikační kaskády	147
2. Implicitní logika vnímání a formální logika	148

Druhý díl: Sebestrukturace jako vývoj

První oddíl: Sebestrukturace a geneze	155
I. Transcendentální a ontologická strukturace jako vývoj	157
1. Přehled; sebestrukturace jako dějiny	157
2. Dějiny sebestrukturace jako projasnění ontologické a transcendentální strukturace	158
3. Metodologická potíž	159
II. Immanentní transcendence jako princip vývoje	163
1. Jednota stylu a sebetranscendentní tendence	163
2. Sebestrukturace jako jev	164
Druhý oddíl: Neživá příroda	167
I. Povaha jednotčího rozvrhu v oblasti neživé přírody	169
II. Věda a příběh kosmu	171
1. Spolupřítomnost minulosti kosmu	171
2. Příběh kosmu	173

III. Cykličnost a linearita dění v oblasti neživé přírody	176
1. Fáze cyklů v neživé přírodě	176
2. Proud a integrované Jiné	177
3. Život hvězdy	179
4. Jednota zkušenosti	181
IV. Totalizace a diferenciacie	183
1. Totalizace a diferenciacie v neživé přírodě	183
2. Nediferencované jedno jako limita	184
3. Vrstvení	186
4. Integrovatelnost; konec kosmu	188
Třetí oddíl: Život jako interiorizace jednotícího rozvrhu a jako proto-signifikace	191
I. Živá příroda jako první stupeň interiorizace jednotícího rozvrhu	193
1. Život jako strategie interiorizace; místo života mezi neživou přírodou a sférou ducha	193
2. Vrstevnatost proudu života; roviny života	196
II. Totalizace a diferenciacie ve sféře života	198
1. Jednotící rozvrh jako systém míst	198
2. Integrovatelnost	200
3. Fotosyntéza a respirace	202
4. Styl integračního dění ve sféře života	204
5. Multiplikace	205
6. Kvazi-hierarchie	207
III. Život jako sféra proto-signifikace	209
1. Proto-signifikace jako vztah k nepřítomnému	209
2. Proto-signifikace a interiorizovaná syntax	210
IV. Život jako jedna fáze ve vývoji tendence k rozšiřujícímu se kontaktu s celkem	213
1. Život jako reflexe celku sebestrukturace; stupňování reflexivity	213
2. Život jako reflexe	216
3. Kontinuita strukturace v oblastech neživé a živé přírody; „vyjadřování“	219
4. Život jako inovace a růst	221
5. Teleologie, kauzalita a ontologická nasměrovanost	223

Čtvrtý oddíl: Vědomí	227
První část: Vědomá existence	229
I. Přehled	231
II. Vědomí v celku sebestrukturace	233
1. Sebestrukturace jako dynamická soustava proudů	233
2. Vědomí a proces interiorizace	234
III. Vědomí a signifikace	235
1. Signifikace a ustavování skutečnosti	235
2. Značení a sebestrukturace	238
3. Geneze a fungování jednotícího rozvrhu vědomí; přítomná věčnost	239
4. Systém významů jako kostra skutečnosti a jako poskytovatel ontologického statusu	241
5. Syntax vědomé existence; neutrální syntax	244
6. Jsoucno jako součást syntaxe	245
IV. Vědomí a subjekt	247
1. Vystání subjektu	247
2. Subjekt a předsubjektivní vrstvy	249
3. Socialita subjektu	251
V. Vědomí jako reflexe a exprese	253
1. Existence a Jiné	253
2. Centrace a reflexe	255
3. Vzájemná determinace vrstev jednotícího rozvrhu; péče o jinakost Jiného	257
4. Vyjadřování a vytváření sebestrukturace	259
VI. Sebevědomí	261
1. Vyjadřující a vyjadřované	261
2. Expresa a sebevědomí	262
3. Zrod vědomí jako rozestírání a shrnování	264
VII. Vztah vědomé existence k ostatním proudům sebestrukturace	267
1. Vrstevnatost vědomí	267
2. Sebestrukturace a teleologie	268
3. Existence jako reflexe a jako součást vyšších celků	270
4. Vědomí, jazyk a hodnoty	271
Druhá část: Řeč	273
I. Místo řeči v sebestrukturaci	275

1. Zásazenost řeči do sebestrukturace	275
2. Vztah řeči k poznání, činu a estetickému vnímání	277
3. Němá řeč a řeč slov	278
4. Řeč jako setkání se vzdáleným	281
5. Řeč a velký kosmický rozhovor; nitro sebestrukturace	283
II. Celistvá povaha vyjadřovaného smyslu	284
1. Gramatické vztahy ve větě I: Kaskádové rozvíjení jednotičího rozvrhu výpovědi	284
2. Gramatické vztahy ve větě II: Síť vztahů mezi významy	287
3. Individuální gramatika	289
4. Subjekt-predikátová struktura	290
5. Kontingence řeči	292
III. Bytí řeči a význam	293
1. Řeč a vidění	293
2. Zrání smyslu jazyků	295
3. Zrání smyslu individuální řeči	296
4. Každodenní řeč	298
5. Tělo řeči	299
6. Bytí řeči není narušením ideálního významu promluvy	301
IV. Řeč jako rozhovor	303
1. Vývoj jazyků	303
2. „Přirozenost“ jazyka	304
3. Dialogičnost řeči	306
4. Řeč a společenství	307
Třetí část: Sféra hodnot	311
I. Hodnoty a sebestrukturace	313
1. Hodnoty a ontopoiese	313
2. Hodnoty a subjektivita	316
3. Dynamika hodnotového pole	318
II. Systém hodnot	321
1. Rozčlenění hodnot	321
2. Vztahy mezi typy hodnot	323
3. Hodnoty utváření, recepce a poznání	324
4. Relativní a absolutní hodnoty	325
5. Relativní hodnoty a sebeidentita	326
6. Vnitřní dynamika hodnotových oblastí; přechod od relativních hodnot k absolutním hodnotám	328

Čtvrtá část: Sféra utváření	331
I. Úvod	333
II. Relativní hodnoty utváření	334
1. Relativní hodnoty utváření jako sféra sebeidentity	334
2. Dynamismus sféry relativních hodnot utváření; utilitárnost jako pól praktických hodnot	336
3. Neexistuje čistě utilitární postoj	338
4. Proces utváření ve světě utilitárnosti	339
5. Přejchod k dobrému chodu sebestrukturace v rámci relativních hodnot	343
6. Věc jako nástroj	344
(a) Věc: funkce; nástroj; látka	344
(b) Vpisování dění do tvaru věci	344
(c) Látkovost věci; věc a přírodní procesy	346
(d) Fáze užívání věci	349
(e) Proměna věci v důsledku jejího užívání	350
(f) Vpisování dění do látky	352
(g) Zánik věci	353
7. Praktický postoj	354
8. Technika a moderna	356
(a) Věc v technickém světě	356
(b) Bytnost techniky	358
(c) Ambivalence techniky a ambivalence tradice	360
(d) Výzva techniky	361
9. Praktický a estetický postoj	364
III. Absolutní hodnoty utváření	365
1. Přejchod k absolutním hodnotám I: Etika jako odvaha k risku	365
2. Přejchod k absolutním hodnotám II: Sourodost a jinakost	367
3. Setkání se světem druhého člověka	369
4. Etika a logos sebestrukturace	372
5. Dění jako konflikt mezi sebeidentickou a sebetranscendentní tendencí	374
6. Hodnoty moci jako perverze etických hodnot	375
7. Etika a společenství	376
8. Tradice a jedinečnost	378
9. Archaické vrstvy jednotčího rozvrhu existence	380
10. Sebeidentický totalitní celek společenství a formální řád	382

11. Svoboda, setkání, společenství	384
12. Logika jednání	385
13. Společenství a jedinečnost existence	387
14. Řád společenství a „přirozený svět“	388
15. Řád a dobrodružství	390
16. Ambivalence svobody	392
17. Institucionální odcizení	394
18. Dynamismus plynoucí z ambivalence sebeidentity a sebestranscendence	396
19. Jednání ve světě moderny	398
(a) Modernost, konzervatismus a postmoderna	398
(b) Modernost jako cesta k ne-pozitivní jednotě sebestrukturace	400
20. Etika, vnější norma a utilitarismus	402
21. Etika a estetika	404
Pátá část: Receptivní sféra	405
I. Úvod	407
1. Receptivní sféra jako sebe-strukturace	407
2. Sebestrukturace jako utvářené	408
II. Relativní receptivní hodnoty	410
1. Hodnoty přijemnosti jako relativní receptivní hodnoty	410
2. Dynamika relativních receptivních hodnot	413
3. Relativní receptivní hodnoty a tělesnost	415
(a) Tělo	415
(b) Oblast hmatové zkušenosti	418
(c) Oblast chuťové a čichové zkušenosti	420
(d) Zrak a sluch	423
4. Živly	426
5. Paradox relativních receptivních hodnot; rozdíl mezi hodnotami přijemnosti a estetickými hodnotami	428
III. Absolutní receptivní hodnoty	430
1. Estetická distance jako sebebříjetí sebestrukturace a jako zaměření na bytí Jiného	430
2. Estetická hodnota jako hra výzev mezi estetickým rozvrhem a výrazem	431
3. Povaha estetického postoje	433
(a) Estetický postoj znamená proměnu existence	433

(b) Estetický postoj a to, o co jde existenci	434
4. Povaha estetického předmětu	436
(a) Jsoucnost jako výraz sebestrukturace jako celku	436
(b) Při estetickém postoji je signifikantní totální tvar věci	437
(c) Hra vrstev předmětu; vepisování a analogie jako součást smyslu	438
(d) Tvar věci a „jednota v rozmanitosti“	440
(e) Formální estetika	441
5. Estetická percepce	443
6. Inovativní hledání smyslu	446
7. Ambivalence estetické hodnoty	448
(a) Věcný význam a ambivalence	448
(b) Ambivalence ve světě věci	450
8. Umělecké dílo	451
(a) Umělecké dílo a existence	451
(b) Ontologická signifikace vrstev uměleckého díla	453
(c) Totální relačnost uměleckého díla; styl díla	457
(d) Vztah uměleckého díla ke skutečnosti	459
(e) Zrod uměleckého díla; záměr a smysl	461
(f) Vnímání uměleckého díla	463
9. Estetická oblast a moderna	466
Šestá část: Sféra poznání	471
I. Úvod	473
1. Založení hodnot poznání v povaze sebestrukturace	473
2. Syntax poznání	476
3. Znakové soustavy	477
II. Relativní hodnoty poznání	480
1. Zajímavost a zvědavost	480
2. Neměnnost syntaxe jako znak relativních hodnot poznání	481
3. Nenaplnitelnost relativních hodnot poznání	483
4. Vztah relativních a absolutních hodnot poznání	485
III. Absolutní hodnoty poznání	487
1. Noetické hodnoty jako absolutní hodnoty poznání	487
2. Poznání a tendence k spolupřítomnosti sebestrukturace v jednotlivém proudu	488
3. „Cíl“ poznání	490

4. Noetická hodnota je hodnotou růstu poznání	491
5. Proměna jazyka poznání	491
6. Vývoj poznání	494
7. Proměna poznávaného	496
8. Pravda	498
(a) Proces poznání a pravda	498
(b) Pravda a individualita poznávaného	499
(c) Rodící se pravda	500
9. Logické vztahy	502
(a) Pravda a logika	502
(b) Formální logika	502
(c) Vztahy v rámci explikační kaskády	504
(d) Poznání a proud strukturace	505
(e) Problematika soudu	506
10. Poznání jako rozhovor	507
(a) Setkání s jiným jazykem poznání	507
(b) Rozhovor v éře moderny	508
11. Poznání a moderna	509
(a) Odstraňování limitů poznání	509
(b) Odstraňování limitů poznávaného	511
(c) Rozpad sebeidentického logu	512
12. Vztah hodnot poznání k jiným hodnotovým oblastem	513
(a) Vztah noetických hodnot k estetickým hodnotám – poznání přítomné v kráse a krása teorie	513
(b) Cesta od estetické hodnoty k noetické	516
(c) Poznání a péče; vztah noetiky a etiky	517
13. Poznání a ontologie	521
Sedmá část: Hodnoty, vědomí, sebestrukturace	523
I. Sebestrukturace, reflexe a vědomí	525
II. Sebestrukturace a teleologie	527
Epilog	530
Sněhová vločka II	530